

УДК 372.881

Н. В. Крюкова

Севастопольський міський
гуманітарний університет

ОСОБЛИВОСТІ НАВЧАННЯ ФОНЕТИКИ В ПРОЦЕСІ ВИКЛАДАННЯ НІМЕЦЬКОЇ МОВИ

У статті проаналізовано характерні особливості навчання фонетики в процесі викладання німецької мови. Особливу увагу приділено поглибленню практичної спрямованості на заняттях з фонетики в Севастопольському міському гуманітарному університеті. Розглянуто низку артикуляційних вправ, які застосовано на заняттях, а також підкреслено вагомe значення самостійної та індивідуальної роботи студентів у межах упровадження принципів Болонської системи в навчання.

Ключові слова: викладання фонетики, артикуляція, вправи з артикуляції, фонематична правильність мовлення, фонетична навичка, акцентування, інтонація, синтагматичний наголос, логічний наголос.

Мета статті – визначити особливості викладання фонетики під час навчання німецької мови. Об'єктом дослідження є методичні прийоми навчання фонетики. Предмет дослідження – методика викладання фонетики в процесі викладання навчальної дисципліни «Друга іноземна мова (німецька)». Матеріалом для дослідження є спосіб навчання даного аспекту (практичної фонетики німецької мови) в Севастопольському міському гуманітарному університеті. **Аналіз сучасних досліджень** дає змогу стверджувати, що цій проблемі в сучасній методичній літературі приділяється, на жаль, мало уваги, проте не можна заперечувати її актуальність, оскільки достатній рівень сформованості фонетичних навичок є умовою успішної комунікації. Необхідно відзначити методичні вказівки Є. І. Пасова з цього питання [3], проте вони стосуються викладання німецької мови в середній школі. Є. І. Пасов зазначає, що робота над правильністю вимови іншомовних звуків – одне з основних завдань початкового етапу. Проте вчитель, відпрацьовуючи необхідну мовну одиницю, спирається на імітаційні здібності учнів. Він може давати деякі інструкції, здебільшого профілактичного характеру, але опис звуків та їх артикуляції не проводиться. Досить детально ця проблема висвітлена в статті Л. І. Хицько [4]. Методичні вказівки цього автора стосуються викладання фонетики у вищому навчальному закладі. Автор статті спирається на власний досвід викладання цього предмета.

Виклад основного матеріалу. Специфіка курсу фонетики визначається конкретними цілями. Глобальною метою фонетичного курсу

є розвиток навичок усного мовлення. Звуки мови визначають значення слова й морфологічні форми, впливають на синтаксичні структури та стилі мови. Тому однією з найважливіших передумов спілкування є формування слуховимовних навичок, тобто здатності правильно асоціювати звук з відповідним значенням і продукувати, у свою чергу, звуки відповідно до значення. Значення слуховимовних навичок для мовної діяльності в їх основних різновидах є безсумнівним. Порушення фонематичної правильності мови (мається на увазі смислорозрізнявальна функція фонем), її неправильне інтонаційне оформлення мовцем не забезпечує зворотного зв'язку. Причиною зміни значення є також неправильне розчленовування фрази. Мовець успішно здійснює комунікацію, якщо його мовлення артикуляційно й інтонаційно виконує своє комунікативне призначення й забезпечує порозуміння між співрозмовниками. Для досягнення цієї мети студенти повинні не лише вивчити стандартну вимову, але й засвоїти основні принципи мовної культури (*Sprechkultur*).

У той час, як діти легко імітують (3 роки – це оптимальний вік тренування фонетичних навичок) і дуже швидко засвоюють особливості звукової будови мови та інтонацію, дорослі під час вивчення іноземної мови спираються на аналіз і теоретичні знання. Це принципово важливо, оскільки недостатній аналіз і неврахування теоретичних засад спричиняють порушення методики навчання для дорослих.

Навчати іноземної мови та її фонетичної структури, ігноруючи основоположні знання, неможливо. Роз'яснення допомагає студентові зрозуміти суть фонетичних явищ, запам'ятати їх структурні особливості та важливі фонетичні ознаки, засвоїти динаміку артикуляції. Студенти повинні досягати мети, вивчаючи правила, слухаючи й імітуючи аудіозаписи (фонограми). При цьому вимова повинна постійно контролюватися як викладачем, так і самим студентом.

У програмі вищої школи наголошено, що одним із провідних завдань є засвоєння студентами нормативної (автентичної) вимови, тобто вимовної норми – стандарту.

Безперечно, навчання вимови в цілому підпорядковано розвитку мовної діяльності. Проте не завжди зрозуміло, чи варто сконцентровувати роботу над вимовою на початковому етапі або поступово вдосконалювати навички протягом усього періоду навчання. Певний етап засвідчив, що

перший варіант є найбільш прийнятним. Відображенням цієї точки зору стала поява так званих «ввідних фонетичних курсів». Проте такий підхід мав низку істотних недоліків. По-перше, будучи первинним завданням, вироблення вимови на початковому етапі перешкоджало формуванню навичок, як наслідок – умінь практичного користування мовою, оскільки, зважаючи на малу кількість часу, можливість роботи в цьому напрямку різко скорочувалася. По-друге, на основному й завершальному етапах навчання робота над вимовою припинялася, оскільки вважалося, що навички сформовано на початковому етапі; хоча саме цей тип навичок можна вважати найбільш підвладним деавтоматизації. На сучасному етапі методисти вважають, що робота над удосконаленням вимови повинна проводитися протягом усього навчального процесу, хоча мета цієї роботи та її характер змінювалися на різних етапах.

Безумовно, на заняттях необхідно приділяти увагу живій комунікації – ситуативність, міжлюдські стосунки, соціально-психологічний аспект, жести, міміка мовних партнерів. Проте не можна при цьому забувати про виховання мовної культури, бо лише тоді мова стане засобом комунікації, адже під час здійснення мовної комунікації структурно-аналітичні і комунікативно-психологічні аспекти утворюють єдине ціле.

Це особливо важливо під час навчання іноземної (у тому числі німецької мови) за інтенсивною методикою, де аспекти навчання є єдиним цілим.

Навчання фонетики передбачає врахування таких чинників, як чіткість мови, правильне дихання, повнота голосу, логічне розчленовування мови, що полегшують процес комунікації.

На занятті з німецької мови вдосконалення мовної техніки і вивчення вимови мають важливе значення, оскільки засвоєння фонетичних засобів є вирішенням комунікативних завдань.

Особливо важливі три аспекти, що забезпечують активність роботи мовного апарату:

- робота над чіткістю (виразністю) мови;
- робота над диханням;
- робота над голосом.

Під чіткістю (виразністю) мови розуміють нормативне, чітко артикульоване мовлення, тобто кожен голосний і приголосний звук

необхідно вимовити фонетично коректно. Для досягнення цієї мети необхідно, з одного боку, тренувати органи артикуляції, а з другого – студент повинен уміти свідомо керувати своїми органами артикуляції. Для цього виділено два типи вправ:

1. *Вправи для тренування органів артикуляції:*

- тренування рухів нижньої щелепи;
- тренування губної артикуляції (не можна забувати, що губи в німецькій артикуляції активніші, ніж у російській);
- тренування язикової артикуляції, контактне положення язика, рухи вгору, вниз, убік;
- тренування правильного дихання при реченні – поєднання грудного й черевного типів дихання;
- належного звучання голосу досягають, розвиваючи фізичні характеристики голосу – силу й повнозвучність.

Існує низка вправ (для розслаблення, дихання, резонування), які рекомендують використовувати у ввідно-корективному фонетичному курсі повною мірою.

2. *Вправи для тренування цілком конкретних рухів артикуляції під час вимови певного звука:*

Артикуляційні вправи

Основа цих вправ – три параметри артикуляції:

- положення нижньої щелепи;
- положення губ;
- положення язика.

Засвоєння кожного з аспектів окремо й поєднання всіх трьох має важливе значення. Роботу необхідно організувати від вимови окремих фонем до вимови складів й акцентних груп. Наприклад:

1. **Lesen Sie folgende Silben (прочитайте такі склади):**

mö mü ör ür öm mön üm mün

rö rü öf üf ör rön ür rün

bö bü öt üt ön bön ün bün

fö fü ön ün öl fön ül fün

wö wü öl ül ös wön üs wün

tö tü ös üs öt tön üt tün

2. Lesen Sie folgende Wörter (**прочитайте такі слова**):

- üben, Übel, Güte, fühlen, führen, grün, prüfen, Süden, Füße, Grüße, müde, blüht, Züge;
- hübsch, Nüsse, müsst, Glück, fünf, füllen, Würze, türkisch, Rücken, Brücke, Küsse;
- günstig üben, Küche lüften, Brüder grüßen, Schüler beglücken, Rückenübung führen;
- Öl, Öde, Öfen, mögen, Möbel, fröhlich, schön, Flöte, Tragödie, hören, französisch;
- Öffnung, östlich, zwölf, Löffel, Köpfe, können, Töchter, Köln, öfters, Löcher;
- köstliche Brötchen, schöne Töchter, böse Köcher, höchstens Können, ölige Stöcke.

3. Lesen und vergleichen Sie (**прочитайте такі слова і порівняйте артикуляцію**):

[y:]	[i:]	[y]	[i]
Tür für spülen lügen fühlen	Tier vier spielen liegen vielen	Brüllen küssen müssen Küste Nüsse	Brillen Kissen Missen Kiste Nisse
[e:]	[ø:]	[ε]	[oe]
Lesen Meere Stehst Heer Sehne	lösen Möhre Stößt Hör Söhne	Kellner Mächte Kennen Wärter fällig	Kölner möchte können Wörter völlig

4. Hören Sie die Wörter und zählen die Wörter mit [y] (**прослушайте і визначите кількість слів з коротким [y]**).

5. Schreiben Sie das phonetische Diktat (**напишіть фонетичний диктант**).

Вправи на рівні слова – речення, що особливо важливі для мовлення під час читання/говоріння. Студент повинен правильно акцентувати у слові і реченні та вміти пояснити акцент. При цьому особливе значення має вміння дефінувати комунікативний центр речення й інтонаційні засоби його виділення (інтонація, її компоненти, ділення на синтагми, мелодика, паузація, акцентуація).

Необхідно окремо зупинитися на значенні категорії «акцентування». Ця категорія має вагоме практичне значення у викладанні іноземних мов, адже володіння акцентувальним механізмом (знання засобів реалізації акцентування і вміння правильного їх вживання в мовленні) є важливим як для мовця, так і для реципієнта. Акцентування дає змогу успішно реалізувати комунікативну стратегію, досягти оптимального комунікативно-прагматичного ефекту, тобто максимальної цілеспрямованої і свідомої дії висловлювання на слухача, що залежить не лише від змісту, але й від форми, від організації мовного акту. Якщо акцентувальний механізм полегшує адекватне декодування інформації слухачем, то знання мікросистеми засобів виділення елементів мови, так званих акцентуаторів, дозволяють мовцеві керувати увагою слухача впродовж усього акту комунікації.

Можна навести такі приклади відповідних завдань:

Intonieren Sie die Sätze. a) machen Sie aus einem kleinen Satz einen Größeren. Gebrauchen Sie die in Klammern stehenden Wörter; b) denken Sie dabei daran, wo die Satzbetonung liegen wird. (Проінтонуйте речення. а) розширте речення, використовуючи слова в дужках. б) визначте синтагматичний, логічний та основний наголоси в реченні)

a) Ich habe viel zu tun. (heute; zu Hause; wirklich);

b) Otto ist um sechs Uhr ins Werk gefahren. Was haben Sie für heute geplant? Ist das Lebensmittelgeschäft weit von hier? Sie ist nicht gekommen, weil sie zu Hause viel zu tun hat.

Вправи на рівні тексту (читання/говоріння). Робота над текстом передбачає такі етапи:

- осмислене читання;
- аналіз;
- тренування.

Основне завдання першого етапу – визначити й висловити головну думку тексту. Завдання другого етапу – поставити головний логічний наголос у кожному реченні й аналіз інтонації.

Мета й завдання третього етапу полягають у:

- у запобіганні помилкам під час вимови звуків і звукосполучень, при цьому особлива увага приділена виділенню типових російськомовних фонетичних помилок (довгота – зімкнення голосних, напруження апарату артикуляції та ін.);

- уникненні аномального напруження при артикуляції;
- коригуванні акцентів у слові, синтагмі, реченні;
- виявленні непотрібних пауз;
- усуненні монотонності читання і читання по слову;
- дотриманні правильної техніки дихання: на початку речення – вдих, неглибокий вдих у паузах між синтагмами, що забезпечує правильне розчленовування речення і тексту;
- усуненні впливу рідної мови на вимову.

Матеріалом для тренування слугують тексти й діалоги, над якими працюють студенти на заняттях з практики усної мови. Такий вибір матеріалу є оптимальним, оскільки тексти вже максимально семантизовані і їх розуміння не створює труднощів.

Під час вивчення іноземної мови важливим є свідоме вживання фонетичних явищ іноземної мови. Перехід від свідомо контрольованих дій до автоматизму – найважливіший етап. Чим частіше явище повторюється, тим швидше розвивається навичка.

У роботі над діалогами передбачено враховування не лише фонетичного аспекту, а й комунікативного. Для ретельного фонетичного тренінгу й розвитку автоматизму мови необхідними є:

- використання лексичного матеріалу в повному обсязі;
- уведення загальноживаних слів і кліше в діалозі;
- характеристика осіб, предметів, дій.

Для усвідомленої імітації доцільно давати студентам матеріал, цінний з точки зору змісту: пісні, афоризми, вірші, прислів'я, приказки. На початковому етапі – скоромовки й приказки, далі – автентичні зразки поетичного слова. Значущими є художні твори або їх фрагменти, засвоєння яких передбачає міжпредметні зв'язки, зокрема з літературою, мистецтвом. Унаслідок чого цінний матеріал не лише збагатить пам'ять студентів вимовними еталонами, але й одночасно сприятиме розширенню загальноосвітнього потенціалу, що зрештою відіграє позитивну роль у розвитку мотивації до навчання.

У зв'язку з упровадженням у навчальний процес елементів європейської системи навчання у світлі Болонського процесу однією з передумов навчання є самостійна робота студента. Для самостійної роботи доцільно запропонувати студентам підготувати швидке читання ряду

текстів, заучування напам'ять у цьому випадку необов'язкове. Інколи текст досить просто відтренувати. Цей вид роботи спрямований на вироблення, по-перше, максимально правильної вимови і, по-друге, його швидкості. Відповідно розрізняють два етапи роботи. На першому етапі текст розучується студентом, унаслідок чого студент отримує оцінку за правильність читання. Лише після цього починається другий етап роботи, спрямований на швидкість читання вже розученого діалогу/вірша/уривка з тексту: від студента вимагається не лише правильна, але і швидка вимова. Студентові визначено час, упродовж якого він має читати вголос відповідний текст, і він тренується або самостійно, або в лінгафонному кабінеті (читає текст уголос за диктором в паузах, чітко обмежених за тривалістю). Студент отримує за читання позитивну оцінку, якщо він укладається у визначений час, зберігаючи при цьому правильну вимову.

Отже, досвід викладання цього предмета дозволяє дійти **висновку** про те, що конкретна мета роботи над вимовою – розвиток навичок ведення дискусії за відповідного фонетичного рівня мови, чого й прагне досягти викладач у процесі навчання. Необхідно зазначити, що перспективи вивчення цієї проблеми полягають у подальшому вдосконаленні системи вправ під час навчання фонетики, дотримуючись при цьому лексичної єдності матеріалів аспектів «Практична фонетика» та «Практика усного й писемного мовлення» в межах викладання дисципліни «Друга іноземна мова (німецька)».

ЛІТЕРАТУРА

1. Акулина Е. В. Проблема языковой интерференции при обучении фонетике немецкого языка / Е. В. Акулина // Иностранный язык в школе. – 2001. – № 5. – С. 94 – 97.
2. Зимняя И. А. Психологические аспекты обучения говорению на иностранных языках / И. А. Зимняя. – М. : Высш. шк., 1978. – 236 с.
3. Пассов Е. И. Коммуникативный метод обучения иноязычному говорению / Е. И. Пассов. – М. : Просвещение, 1991. – 223 с.
4. Хицко Л. И. Практическая фонетика немецкого языка / Л. И. Хицко. – М. : Тезаурус, 2002. – 306 с.

РЕЗЮМЕ

Н. В. Крюкова. Особенности обучения фонетике в ходе преподавания немецкого языка.

В статье проанализировано характерные особенности обучения фонетике в ходе преподавания немецкого языка. Особое внимание уделено углублению практической направленности на занятиях по фонетике в Севастопольском городском гуманитарном университете. Рассмотрен ряд артикуляционных упражнений, применяемых на занятиях, а также подчеркнута значительная роль самостоятельной и индивидуальной работы студентов в рамках внедрения принципов Болонской системы в обучение.

Ключевые слова: преподавание фонетики, артикуляция, артикуляционные упражнения, фонематическая правильность речи, фонетический навык, акцентирование, интонация, синтагматическое ударение, логическое ударение.

SUMMARY

N. Kryukowa. The Peculiarities of teaching phonetics in the course of German language study.

In the article the characteristic features of teaching phonetics are analysed during German language teaching. The special attention is given to deepening of practical orientation during phonetics lessons in Sevastopol municipal humanitarian university. The article presents the number of articulation exercises applied at the lessons, and also the considerable role of self-educational and individual work of students is underlined within the framework of introduction of principles of the Bologna system in teaching.

Key words: teaching of phonetics, articulation, articulation exercises, phonemic correctness of speech, phonetic skill, accenting, intonation, syntagmatic accent, logical accent.

УДК 371.134(025)

Н. В. Мараховська

Маріупольський державний
гуманітарний університет

СТВОРЕННЯ АКМЕОЛОГІЧНОГО ПОРТФОЛІО ЯК СПОСОБУ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

У статті розкрито сутність поняття «акмеологічний портфоліо майбутнього вчителя іноземної мови», розглянуто особливості його створення та застосування в педагогічному процесі ВНЗ як способу формування професійної ідентичності майбутніх вчителів іноземної мови, надано методичні рекомендації щодо його структури та змісту.

Ключові слова: акмеологічний портфоліо, професійна ідентичність, майбутні вчителі іноземної мови.

Постановка проблеми. Глобальні перетворення в світі, входження України до єдиного Європейського освітнього простору передбачають суттєве реформування системи професійної підготовки педагогічних кадрів. Майже кожен науковець у галузі педагогіки в своїх дослідженнях торкається проблеми професійно важливих якостей педагога, міркує з приводу зростання престижу вчительської професії. Безперечно, позитивні зміни в освітньому процесі залежать від активності вчителя, його здатності досягати найвищих результатів у роботі, реалізувати власний потенціал. Тому проблема формування професійної ідентичності майбутніх вчителів не викликає сумнівів щодо її актуальності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання професійної ідентичності досліджувалися багатьма вченими, а саме О. Коропецькою, А. Лук'янчуком, Ю. Поваренковим, Л. Шнейдер [1 – 3; 5] та іншими. Як